

Demokratisering -

hvorfor, hvordan, hvornår?

Jørgen Elklit

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/po/po_0027-PDF/po_0027_92359.pdf

pdf genereret den : 24-1-2006

Jørgen Elklit

Demokratisering - hvorfor, hvordan, hvornår?

Diktaturene er faldet, i syd og øst, i Latinamerika og Afrika. De seneste to årtier har været præget af en demokratiseringsbølge, som toppede i 1989 og årene lige efter - men hvorfor kom der et tilbageslag efter ekstasen, lidt inde i 1990'erne? Og hvorfor lægges der nu vægt på andre elementer i demokratiseringsprocessen end i årene omkring 1990? Artiklen præsenterer nogle af de temaer, der er nødvendige for at forstå aktuelle demokratiseringsprocesser og aktuel demokratiseringsforskning. Det betyder, at den også behandler spørgsmål af *policy*-relevans såvel for demokratiaktivister i ikke-demokratier som for bistandsadministratorer og demokratirådgivere i de lande, der - som Danmark - støtter en sådan udvikling. Artiklen er desuden oplæg til temanummerets øvrige artikler om demokratisering og demokratiseringsprocesser.

Det er blevet almindeligt at tale om, at verden for tiden er inde i sin tredje store demokratiseringsbølge (Huntington, 1991).¹ Demokratisering bruges her - som det er almindeligt - som betegnelse for den proces, at en styreform udvikler sig fra at være mindre demokratisk - eventuelt slet ikke demokratisk - til at være mere demokratisk, dvs. bevæger sig i retning af den demokratiske ende af spektret mellem autoritære og demokratiske styreformer (Beetham, 1993: 55; Sørensen, 1993: 15; Dahl: 1971: 7). Begrebet dækker således både over processer, hvorved autoritære styreformer bliver demokratiske (i hvert fald i et vist omfang), og processer, hvorved allerede etablerede demokratiske styreformer bliver mere demokratiske (i et eller andet omfang), dvs. hvor den demokratiske styreform bliver yderligere præget af lighed og deltagelse.

Demokratiseringsprocesser har længe været et centralt politologisk studiefelt, specielt inden for komparativ politik, og også længe inden den tredje demokratiseringsbølge startede med *Nellikerevolutionen* i Portugal i 1974. Efter Nellikerevolutionen fulgte andre bevægelser mod demokrati i Spanien og Grækenland og en række syd- og mellemamerikanske lande. Derfor har der i udforskningen af de seneste 20 års demokratiseringsudvikling været en overvægt af undersøgelser af demokratiseringsprocesserne i Sydeuropa og Latinamerika; samtidig har de forskellige generaliseringsforsøg været meget påvirket af erfaringerne fra disse regioner (Bratton og van de Walle, 1994: 457).

Siden 1989 har demokratiseringsudviklingen til gengæld især været koncentreret om Østeuropa, Afrika syd for Sahara (inklusive Sydafrika), den tidligere Sovjetunion og Asien. Listen over lande, der er mere demokratiske nu end for seks år siden, er lang, og efter én opgørelse er der nu 114 lande (ud af 191), der er mere eller mindre demokratiske (Karatnycky, 1995: 5). Man kan også klassificere landene efter en samlet vurdering med hensyn til demokratisering, menneskerettigheder osv., og efter den samme opgørelse ser billedet ud som i tabellen på næste side.

Jørgen Elklit

Demokratisering - hvorfor, hvordan, hvornår?

Diktaturene er faldet, i syd og øst, i Latinamerika og Afrika. De seneste to årtier har været præget af en demokratiseringsbølge, som toppede i 1989 og årene lige efter - men hvorfor kom der et tilbageslag efter ekstasen, lidt inde i 1990'erne? Og hvorfor lægges der nu vægt på andre elementer i demokratiseringsprocessen end i årene omkring 1990? Artiklen præsenterer nogle af de temaer, der er nødvendige for at forstå aktuelle demokratiseringsprocesser og aktuel demokratiseringsforskning. Det betyder, at den også behandler spørgsmål af *policy*-relevans såvel for demokratiaktivister i ikke-demokratier som for bistandsadministratorer og demokratirådgivere i de lande, der - som Danmark - støtter en sådan udvikling. Artiklen er desuden oplæg til temanummerets øvrige artikler om demokratisering og demokratiseringsprocesser.

Det er blevet almindeligt at tale om, at verden for tiden er inde i sin tredje store demokratiseringsbølge (Huntington, 1991).¹ Demokratisering bruges her - som det er almindeligt - som betegnelse for den proces, at en styreform udvikler sig fra at være mindre demokratisk - eventuelt slet ikke demokratisk - til at være mere demokratisk, dvs. bevæger sig i retning af den demokratiske ende af spektret mellem autoritære og demokratiske styreformer (Beetham, 1993: 55; Sørensen, 1993: 15; Dahl: 1971: 7). Begrebet dækker således både over processer, hvorved autoritære styreformer bliver demokratiske (i hvert fald i et vist omfang), og processer, hvorved allerede etablerede demokratiske styreformer bliver mere demokratiske (i et eller andet omfang), dvs. hvor den demokratiske styreform bliver yderligere præget af lighed og deltagelse.

Demokratiseringsprocesser har længe været et centralt politologisk studiefelt, specielt inden for komparativ politik, og også længe inden den tredje demokratiseringsbølge startede med *Nellikerevolutionen* i Portugal i 1974. Efter Nellikerevolutionen fulgte andre bevægelser mod demokrati i Spanien og Grækenland og en række syd- og mellemamerikanske lande. Derfor har der i udforskningen af de seneste 20 års demokratiseringsudvikling været en overvægt af undersøgelser af demokratiseringsprocesserne i Sydeuropa og Latinamerika; samtidig har de forskellige generaliseringsforsøg været meget påvirket af erfaringerne fra disse regioner (Bratton og van de Walle, 1994: 457).

Siden 1989 har demokratiseringsudviklingen til gengæld især været koncentreret om Østeuropa, Afrika syd for Sahara (inklusive Sydafrika), den tidligere Sovjetunion og Asien. Listen over lande, der er mere demokratiske nu end for seks år siden, er lang, og efter én opgørelse er der nu 114 lande (ud af 191), der er mere eller mindre demokratiske (Karatnycky, 1995: 5). Man kan også klassificere landene efter en samlet vurdering med hensyn til demokratisering, menneskerettigheder osv., og efter den samme opgørelse ser billedet ud som i tabellen på næste side.

Tablet 1. Verdens lande klassificeret i Freedom House's tre hovedkategorier, 1984 og 1989-94

Opgørelses-tidspunkt	Lande klassificeret som frie	Lande klassificeret som delvist frie	Lande klassificeret som ufrie	N (antal lande)
Ultimo 1984	32 pct.	35 pct.	33 pct.	167
Ultimo 1989	37 pct.	28 pct.	35 pct.	167
Ultimo 1990	40 pct.	30 pct.	30 pct.	165
Ultimo 1991	42 pct.	35 pct.	23 pct.	183
Ultimo 1992	40 pct.	39 pct.	21 pct.	186
Ultimo 1993	38 pct.	33 pct.	29 pct.	190
Ultimo 1994	40 pct.	32 pct.	28 pct.	191

Kilde: Karatnycky (1995: 5) og andre *Freedom House*-publikationer

Billedet er ganske klart: I midten af 1980'erne var ca. en tredjedel af alle verdens lande placeret i hver af de tre kategorier, medens andelen i den første, gode gruppe i 1990'ernes første halvdel steg til 40 pct., hvad der klart demonstrerer den tredje demokratiseringsbølges gennemslagskraft. Tilsvarende faldt andelen i den lavest scorende kategori, fra 33-35 pct. i 1980'erne til godt 20 pct. i de første år af 1990'erne. Det er ikke mærkeligt, at mange - også mange politikere og kommentatorer, især i den vestlige verden - blev grebet af en følelse, der vel bedst kan kaldes demokratiserings-eufori. Men andelen af lande, der må betegnes som udemokratiske, og hvor både politiske rettigheder og andre menneskerettigheder har usle vilkår, er nu steget igen, især på bekostning af midterkategorien, som blandt andet udgøres af mange u-lande i gråzonen mellem halvdemokratiske og halvautoritære styreform, hvor situationen er usikker og tvetydig (Sørensen, 1994/95).²

Denne tabel er opgjort med landene som enheder. Nogle af de lande, hvor demokrati- og menneskerettighedssituationen er dårligst, er også de mest folkerige, så det kan også være relevant at se på, hvor stor en del af verdens befolkning der lever i landene i de tre hovedkategorier.

Det er gjort nedenfor, og billedet er - som forventet - noget anderledes end i den første tabel: Den første kolonne viser ganske vist også her en stigning frem til omkring 1990, men derefter ses et dramatisk fald i den andel af jordens befolkning, der lever under politisk demokrati, nemlig fra 39 til 20 pct. Med hensyn til andelen, som må leve i lande i den dårlige kategori, ses en parallel udvikling i de to tabeller, nemlig et fald til og med 1992 og derefter en markant stigning.

Den udvikling, tabel 1 viser, dvs. opgjort efter lande, var tilsyneladende markant og entydig. Man glemte dog at spørge, om der også skete en konsolidering af de nye demokratier - hvad der naturligvis slet ikke kunne være tale om efter så kort en periode; resultatet har da også været dels nogle svingninger ind og ud af de tre kategorier, dels bevægelser inden for kategorierne.

I løbet af de seneste år er det også blevet mere almindeligt, at lokale kommentatorer i afrikanske og asiatiske lande har formuleret sig negativt om

Tabel 2. Verdens befolkning klassificeret efter Freedom House's hovedkategorier, 1972, 1982 og 1989-94

Opgørelses-tidspunkt	Andel i lande klassificeret som frie	Andel i lande klassificeret som delvist frie	Andel i lande klassificeret som ufrie	N (verdens befolkning)
Ultimo 1972	32 pct.	21 pct.	47 pct.	3.3 mia.
Ultimo 1982	36 pct.	20 pct.	44 pct.	4.6 mia.
Ultimo 1989	39 pct.	22 pct.	39 pct.	5.2 mia.
Ultimo 1990	39 pct.	28 pct.	33 pct.	5.3 mia.
Ultimo 1991	25 pct.	43 pct.	32 pct.	5.4 mia.
Ultimo 1992	25 pct.	44 pct.	31 pct.	5.4 mia.
Ultimo 1993	19 pct.	40 pct.	41 pct.	5.5 mia.
Ultimo 1994	20 pct.	40 pct.	40 pct.	5.6 mia.

Kilde: Karatnycky (1995: 5) og andre *Freedom House*-publikationer

mulighederne for - og rimeligheden af - at etablere demokratiske styreformer (især af vestlig type) i deres lande og deres regioner. Alt sammen bidrog det til en stemning af tilbageslag - en slags demokratiserings-depression, som nok primært må forklares med skuffede, urealistiske forventninger om en fortsat markant udvikling, men som heller ikke var uberettiget, når man ser på verdens befolknings demokratisituation, altså tabel 2 (Sørensen, 1994/95).

Efter henholdsvis en euforisk og en depressiv periode - begge ganske vist kun af to-tre års varighed - er det derfor naturligt at spørge: Hvor er vi nu? Har demokratiseringsbølgen mistet sin dynamik, glider den reelt baglæns - eller er situationen mere kompliceret, end bølge-metaforen lægger op til?

De to første perioder er tilsyneladende nu afløst af en periode præget af færre og langsommere forandringer. Tilsyneladende er der også tale om en situation præget af sund realisme, som lover godt for de kommende års udvikling på demokratiseringsområdet. Det gælder internt i de enkelte lande, hvor såvel magtsyge oppositionspolitikere som idealistiske demokratiseringsaktivister og skuffede vælgere mere og mere kommer til erkendelse af, at „ting ta'r tid“, som vist nok Piet Hein har udtrykt det, og hvor forventningspresset derfor er aftagende. Og det gælder eksternt, hvor der er ved at etablere sig en mere realistisk holdning i mange af de lande, der på forskellig vis har engageret sig i demokratiseringsstøttearbejdet (se eksempelvis Barkan, 1994; Elklit, 1994b). Det betyder, at de kommende års demokratiseringsbistand vil blive givet - og brugt - på en mere kvalificeret og gennemtænkt måde, end der mange steder var tale om i den første jubel-optimistiske periode efter Murens fald. Forskningen i aktuelle demokratiseringsprocesser har derfor en meget betydelig *policy*-relevans.

Udviklingen siden 1989 har ført til en yderligere forøget og intensiveret interesse i demokratisering som fænomen. En konsekvens heraf er, at faglitteraturen om emnet er vokset eksplosivt, og at det er blevet vanskeligt - for ikke at sige umuligt - at følge med i den stadige strøm af bøger og artikler af relevans for emnet.³

I de følgende afsnit vil nogle temaer, som er vigtige til forståelse af den aktuelle situation på området, blive præsenteret - men ikke i den klare og entydige rækkefølge, som overskriftens tre spørgeord lægger op til. Sagen er nemlig, at forklaringslementerne („hvorfors“) og strategielementerne („hvordan?“) er viklet godt og grundigt ind i hinanden, samtidig med, at det tidsmæssige aspekt („hvornår?“) også kan ses som et aspekt af „hvordan?“ Hertil kommer, at spørgsmålet om „hvornår?“ i sig også rummer vigtige under-spørgsmål om måling af udviklingen i en demokratiseringsproces - hvilke demokrati-elementer skal egentlig være til stede - og i hvilket omfang - for at man kan tale om demokrati?

Hvordan defineres demokrati?

„Demokrati“ - og dermed også „demokratisering“ - er *plus-ord*. Som det så ofte er blevet sagt, bidrager det til, at begreberne kan være vanskelige at anvende i en faglig sammenhæng, fordi de på grund af *plus-ords*-karakteren ofte anvendes som slagord, dvs. som politiske manifestationer og trosartikler, som udtryk for politiske håb og drømme (Lawson, 1993: 189-192).

Her er udgangspunktet, at demokrati betyder, at „folket“ har faktisk kontrol over beslutningstagningen for så vidt angår kollektivt bindende regler og afgørelser om *policies*, og at man har den højeste grad af demokrati dér, hvor alle kollektivets medlemmer reelt - og ikke bare formelt - har lige ret (og vel at mærke lige *effektiv* ret) til at deltage i beslutningstagningen, eventuelt naturligvis via deres valgte repræsentanter (jf. Beetham, 1993: 56; 1994a: 27-28). Denne begrebsbestemmelse lægger op til at se demokrati som den ene ende af et kontinuum, hvor den anden ende er karakteriseret ved fravær af folkelig deltagelse i og kontrol over den politiske beslutningsproces.

Beethams synsmåde minder om Robert A. Dahls definition af polyarki (demokrati) som en styreform karakteriseret ved myndighedernes responsivitet *vis-à-vis* borgernes ønsker og synspunkter, som de både individuelt og kollektivt skal have mulighed for såvel at udvikle som at kommunikere til både deres medborgere og myndighederne, samtidig med, at deres præferencer skal vægtes ligeligt i den politisk beslutningsproces (Dahl, 1971: 1-2; 1989: 221).

Dahl har peget på syv institutioner, som hver for sig er nødvendige betingelser for, at man kan tale om et polyarki (demokrati).⁴ De syv institutioner kan ses som to dimensioner (hvor den ene er liberalisering/opposition/konkurrence, den anden deltagelse). Det benyttede demokratibegreb er altså flerdimensionalt. En forudsætning for udviklingen af et sådant demokrati er opfyldelsen af de tre betingelser, som er Diamond *et al.*'s (1988) demokrati-definition, jf. Sørensen (1993: 13).

1. Der er *konkurrence* mellem personer og organisationer (specielt politiske partier) om alle væsentlige politiske poster, med regelmæssige mellemrum, og uden brug af vold og tvang. Nogle forfattere peger på en egentlig politisk opposition som en nødvendig forudsætning for at kunne tale om et politisk demokrati (således Lawson, 1993: 192-195).

2. Der er ingen (eller i hvert fald kun helt uvæsentlige) begrænsninger i adgangen til *politisk deltagelse*, når der vælges ledere og træffes politiske afgørelser, i det mindste i form af regelmæssige, frie og fair valg, hvorfra ingen betydningsfuld social gruppe (af voksne) er udelukket.
3. Der er respekt - ikke kun i ord, men også i gerning - for *frihedsrettigheder* og *politiske rettigheder* (såsom ytringsfrihed, pressefrihed, forsamlings- og organisationsfrihed og valgret) i et omfang, der sikrer både meningsfuld politisk konkurrence og deltagelse.

Hvorfor - og hvordan - studerer man demokratisering?

Noget af det særlige ved situationen siden 1989 er, at man parallelt med væksten i den akademiske interesse for demokratiseringsfænomenerne også har kunnet identificere en politisk-administrativ interesse i at fremme disse processer i andre lande end ens eget, altså forsøg på udefra at fremhjælpe demokratiet. Selv om dette ikke er noget nyt,⁵ er det alligevel tydeligt, at dette fænomen - som er ledsaget af en markant ændring i holdningen til ikke-indblanding i forholdet mellem suveræne stater - også er et vigtigt element i karakteristikken af den aktuelle del af den tredje demokratiseringsbølge (Diamond, 1992; 1994; Barkan, 1994; Carothers, 1995; Elklit, 1994a; 1994b).

Der er givetvis mange forklaringer både på den større faglige og den mere udtalte politisk-administrative interesse for demokratiseringsprocesserne, men disse tre er under alle omstændigheder blandt de vigtigste:

1. Ændringerne i det bipolære verdenssystem kom bag på alle. Ingen havde troet, at sådanne ændringer var mulige, og derfor blev overraskelsen - og dermed behovet for at analysere og forklare de forskellige følgerikninger - større, end tilfældet vel ellers ville have været.
2. Udviklingen i den internationale massekommunikationsteknik har bidraget til, at information om alle former for spændende og dramatisk politisk udvikling spredes hurtigt og effektivt til andre dele af verden. Det betyder ikke kun, at man kan tale om en demokratisk domino-effekt blandt ikke-demokratierne (Starr, 1991; Uhlin, 1995), men også, at den tekniske udvikling i sig selv har bidraget til de allerede (mere eller mindre) demokratiske landes interesse for de globale demokratiseringsfænomener. Dette punkt kan naturligvis ses som et underpunkt under en generelt tiltagende globalisering, som også fører til udviklingen af globale normer.
3. Den internationale udvikling har også medført en ændring i tidligere tiders politiske og diplomatiske normer om ikke-indblanding i suveræne staters forhold med sig, og forklaringerne under 1) og 2) har utvivlsomt bidraget til denne normændring - som dog ikke efter alles opfattelse har fundet sted i det omfang, man normalt antager (se for eksempel Donnelly, 1995). På samme måde er der ingen tvivl om, at de krav til for eksempel den økonomiske politik, som Verdensbanken og Den internationale Valutafond har stillet som betingelse for hjælp til en række udviklingslande, har bidraget til at gøde jorden for det synspunkt, at man også kan stille *poli-*

tisk-administrative krav som betingelse for udviklingshjælp, den såkaldte politiske konditionalitet.

På trods af, at utrolig meget således har ændret sig siden 1989 - i de enkelte lande, i forholdet mellem landene og i normerne for, hvorledes dette forhold skal være - er de grundlæggende forskningsmæssige problemer de samme som altid. Det gælder også de metodiske problemer og spørgsmålet om, hvilke *approaches* der er mest hensigtsmæssige.

Det grundlæggende spørgsmål er fortsat, *hvorfor* der sker en demokratisering. Kan man identificere den (eller de) faktor(er), der fører til - eller er forudsætninger for - demokratisering, især i form af overgang fra autoritære til demokratiske styreformer? Forsøgene på at etablere overbevisende statistiske sammenhænge mellem på den ene side forskellige socio-økonomiske faktorer (og forudsætninger) og på den anden side udviklingen af stabile demokratier var kernen i 1960'ernes og 1970'ernes såkaldte moderniseringslitteratur, hvor navne som Lipset, Almond og Verba, Barrington Moore, Jr., Dahl, O'Donnell og andre var centrale (Shin, 1994: 139).

Denne strukturelle tilgang kom blandt andet under kritik, fordi det ikke er nogen kunst at påvise afvigelser fra det, der skulle have været det generelle mønster, og det blev derfor hurtigt uholdbart at tale om disse moderniseringsfaktorer som nødvendige eller tilstrækkelige betingelser for udviklingen af stabile demokratier (Sørensen, 1993: 26). Alligevel er debatten fortsat, for der er statistisk sammenhæng mellem den økonomiske udviklingsgrad og graden af demokrati i et samfund (senest påvist af Burkhart og Lewis-Beck, 1994). Burkhart og Lewis-Beck argumenterer også for, at årsagssammenhængen går fra økonomisk til demokratiseringsmæssig udvikling - og altså ikke den anden vej - men det er dog også tydeligt, at sammenhængen er stærkest for de økonomisk mest udviklede lande. Sammenhængene er svagere - men stadig både statistisk og substantielt signifikante - når man ser på semiperifere og perifere lande (Burkhart og Lewis-Beck, 1994: 907). Det er imidlertid netop her, at mange af de nye demokratier befinder sig, så der er ikke grund til at tro, at spørgsmålene om demokratiseringsprocessernes forudsætninger og årsagsrelationens retning er helt og aldeles afklaret (se for eksempel Karl og Schmitter, 1991: 270; Sørensen, 1993: kap. 2-3).

Denne diskussion rejser flere spørgsmål, end den besvarer. Et af disse er, hvorledes man overhovedet „måler“ demokratisering, hvad der igen er en forudsætning for, at man kan gennemføre mere eller mindre avancerede statistiske analyser af sammenhænge mellem grupper af variable.

Det er vanskeligt at måle „grader af demokrati“, men bestræbelsen er vigtig, for kun på den måde kan man blive i stand til at vurdere retningen og styrken i demokratiseringsprocesserne i konkrete lande, ja, det er faktisk en afgørende forudsætning for sådanne analyser, at man kan sige noget om, *hvornår* processen er kommet til det ene eller det andet kritiske punkt.

Problemet er imidlertid, at en seriøs vurdering af et styres demokratiske karakter kræver et så intimt kendskab til forhold og processer og en så god

forståelse af udviklingen i al dens kompleksitet, at det er næsten umuligt at lave på afstand og på grundlag af statistikker og offentlige opgørelser. Der må derfor indgå betydelige elementer af skøn, men så bliver man - naturligvis - afhængig af kvaliteten af disse skøn, af *biases* i perceptionen osv., og målingen kommer til at lide af alskens validitets-, reliabilitets- og dimensionalitetsproblemer (Shin, 1994: 147-148; Elklit, 1994c). Der er derfor tale om vurderinger af demokratisituationen i enkeltlande på givne tidspunkter, som i bedste fald tillader vurderinger over tid for det pågældende land, og eventuelt på tværs af lande på det pågældende tidspunkt. Men analyser, hvor land *a*'s score på tidspunktet *x* relateres til land *b*'s på tidspunktet *y*, må nødvendigvis bygge på en forestilling om sammenlignelighed, som der ofte ikke vil kunne være grundlag for. Derfor er „demokratimåling“ en vanskelig disciplin, som det ikke kræver megen metodologisk træning at se svaghederne ved (Shin, 1994: 146-150; Beetham (ed.), 1994b; Inkeles (ed.), 1991; Bollen, 1993).

Alligevel er der jo - for eksempel i bistandsorganisationer som *Danida* eller *UNDP* - til stadighed behov for at vurdere udviklingen med hensyn til demokratiseringsgrad for at kunne afgøre, om demokratiseringsstøtten har virket som antaget. Under en *policy*-synsvinkel er der hele tiden behov for anvendelige evalueringsredskaber, og hvis de ikke udvikles, vil bureaukrater og andre, der skal bedømme konkrete indsatsers effekter, alligevel prøve at skønne over det - eventuelt for at kunne målrette fremtidige indsatser bedre. Hertil kommer, at den generelle evalueringsinteresse på udviklingsbistandsområdet også må få konsekvenser for dette indsatsområde, uanset hvor vanskelige måleproblemer evaluatorerne står overfor (Barkan, 1994; Udenrigsministeriet, 1994).

På grund af sin udbredelse er det såkaldte *Freedom House*-indeks, som kombinerer skøn over en lang række demokrati- og menneskerettighedsrelevante institutioner og indikatorer i alverdens lande og territorier til to simple indekser, der går fra 1 til 7, særligt interessant. Pladsen tillader ikke en diskussion af indekset (som også ligger bag opgørelserne i tabellerne ovenfor), men interesserede henvises til relevante publikationer og anvendelser såvel som til diskussioner heraf (Karatnycky, 1995; Finn (ed.), 1995; Gastil, 1991; Burkhart og Lewis-Beck, 1994; Elklit, 1994c; Sørensen, 1993: 16-19).

Hele denne litteratur - dvs. både den ældre moderniseringslitteratur og den nyere demokratimålingslitteratur - peger i retning af en tilgang til studiet af demokratisering som noget, hvor forskellige typer af strukturer - og forskellige typer af mere eller mindre målelige variabler og indikatorer - er de centrale forklarings- og analyseelementer.

Men dersom man beskæftiger sig bare en anelse med det, der faktisk foregår under et konkret demokratiseringsforløb, så er det personer - og grupper - der handler, diskuterer, agiterer, demonstrerer, forhandler, kæmper, boykotter, lider - og måske også til sidst kan fejre sejren! Der er tale om konkrete aktører, der *gør* noget, og hvis handlinger og ikke-handlinger bidrager til at forklare det faktiske forløb, dvs. som giver svar på både *hvorfor*- og *hvordan*-spørgsmål. Derfor er en aktør-orienteret tilgang i mange tilfælde en lige så

nødvendig forudsætning som en strukturel analyse, hvis man vil kunne forstå og forklare et givet demokratiseringsforløb.

Løsningen må være at undgå en tilgang, der låser én fast til bestemte tilgange og forklaringsmåder. Det er de stillede spørgsmål og analytiske behov, der afgør, hvilke tilgange der er relevante. Ofte vil en kombination af *approaches*, hvor strukturerne former de samfundsmæssige arenaer, hvor aktørerne handler, være mest oplagt som analytisk ramme om undersøgelser af konkrete demokratiseringsforløb og transitionsprocesser. Hensigtsmæssigheden af en sådan tilgang er for nylig blevet demonstreret i en undersøgelse af den ungarske transitionsproces (Sørensen, 1995), og også i landeartiklerne i dette nummer af *Politica* ses det tydeligt, at denne dobbelte tilgang på en god - og vel også ret oplagt - måde kan løse i hvert fald nogle af de problemer, der somme tider er blevet set i struktur-aktør-problematikken.

Faser?

I hvert fald siden Dankwart Rustow's klassiske artikel om overgang til demokrati (Rustow, 1970) har man sondret mellem en række faser i overgangen - transitionen - fra ikke-demokratiske til demokratiske regimeformer. Rustow sondrede mellem en nødvendig baggrundsfaktor - følelsen af national samhørighed - og tre hovedfaser: Forberedelsesfasen, beslutningsfasen og tilvænningsfasen (af og til betegnet konsolideringsfasen). Det er en opdeling, mange andre også har fundet hensigtsmæssig, og som derfor har fundet betydelig udbredelse (se for eksempel Sørensen, 1993: 42; og Tholstrups artikel om demokratiseringsforløbet i Nigeria i dette nummer af *Politica*).

Fasebegrebet skal imidlertid forstås på den rigtige måde: Der er tale om endog meget brede begreber, der *efterfølgende* kan bruges til at strukturere forståelsen af forløbet i demokratiseringsprocesserne, ikke nødvendigvis i en kronologisk forstand, men snarere som logiske, eventuelt overlappende faser, der gennemløbes. Hvad der konkret sker i de enkelte faser, vil imidlertid kun sjældent være det samme i forskellige demokratiseringsforløb. Derfor kan der indimellem ses en tendens til at fokusere på, at alle demokratiseringsforløb „i virkeligheden“ er unikke i deres kombination af baggrundsomstændigheder, udløsende faktorer, aktør-kombination og konkret forløb (eksempelvis Rustow, 1970: 354; Shin, 1994: 151; Karl og Schmitter, 1991; Sørensen, 1993: 60). I øvrigt er fasebegrebet hele tiden under udvikling. O'Donnell har således argumenteret for, at det under nogle omstændigheder ligefrem kan være en idé at operere med en toleddet transitionsproces, hvor det accepteres, at ikke alt kan nås i ét hug (O'Donnell, 1994).

Forløbene er dog primært unikke på samme måde, som historiske forløb, der beskrives detaljeret, er forskellige fra andre detaljeret beskrevne historiske forløb. Det er imidlertid vigtigt at holde fast i, at en detaljeret analyse og forståelse af konkrete enkeltforløb nok er en forudsætning, men absolut ikke en erstatning for at uddestillere de generelle træk, der må indgå i en *samfundsvidenskabelig* forklaring af demokratiseringsforløb (Bratton og van de Walle, 1994).⁶

Det betyder, at det naturligvis er helt fint at gennemføre case-studier af konkrete demokratiseringsforløb, hvis sigtet er at bidrage til en samfundsvidenskabelig teoriudvikling, enten ved at udvikle ny teori eller ved at afprøve grænserne for den eksisterende teoretiske *korpus*. I mange tilfælde er en komparativ tilgang dog nok så hensigtsmæssig, selv om det ikke altid er nemt at få samlet relevante grupper af lande i hensigtsmæssige analytiske kategorier, og selv om det kan give problemer at prøve at uddestillere de generaliseringskriterier, der bruges i en sådan analyse (se, som et eksempel, Karl og Schmitter, 1991). Den tredje traditionelle metodiske tilgang - ved siden af case-studien og den komparative analyse - er den statistiske, som har været dominerende i megen moderniseringsteoretisk litteratur, og som fortsat er vigtig til besvarelse af nogle typer af spørgsmål (Burkhart og Lewis-Beck, 1994). Sagen er nemlig, at også på dette område er det spørgsmålene - dvs. de grundlæggende forskningsmæssige problemer - der må afgøre, hvilke metodiske indfaldsvinkler der er mest hensigtsmæssige, og som derfor må bruges. Herved bestemmer man naturligvis også, hvilke typer af svar man kan komme frem til.

Er det muligt at konkludere?

Hvilke konklusioner kan der drages på grundlag af den nyere transitionslitteratur, hvilke fagligt etablerede forklaringer på demokratiseringsforløb kan der gives? Hvorfor? Hvordan? Hvornår? som der blev spurgt i overskriften.

Shin peger i sin oversigt (1994: 151ff) for det første på, at transitionsforløb er meget varierede - grænsende til unikke - og at det derfor er vanskeligt at komme frem til generelle konklusioner eller påvisninger af enkelte nødvendige eller tilstrækkelige forklaringsfaktorer. Men det er alligevel muligt at pege på generelle faktorer, der har påvirket den aktuelle demokratiseringsbølge, og som derfor må tillægges betydelig vægt.

Den første gruppe af faktorer, som Shin peger på, er intern, dvs. den vedrører det pågældende system selv. Vigtigst er det fald i legitimitet, som mange ikke-demokratiske styre har oplevet, ofte fordi de ikke var i stand til at præstere acceptable løsninger på de problemer, som befolkningen oplevede som vigtige. Væksten i det civile samfund er en anden væsentlig faktor - specielt i takt med, at det blev set som en måde at etablere en indflydelseskanal, som ellers ikke havde været til stede.

Den anden hovedgruppe er de eksterne faktorer, dvs. presset fra enkelte lande og organisationer - eller grupper af lande og organisationer - som i nogle tilfælde kan have bidraget til demokratisering - specielt i nogle af de mest afhængige lande - men som dog i mange tilfælde har været af mindre selvstændig betydning - i hvert fald for den langsigtede demokratiske konsolidering - end man gerne vil tro i de pågældende lande. Det betyder langt fra, at dette element har været uden betydning, men det må ses i det rette perspektiv, dvs. sammen med andre og ofte nok så væsentlige faktorer.

En anden ekstern faktor er demokratiseringsbølgen selv og den dominoeffekt, den ofte har haft. Udviklingen i Nepal i foråret 1990 var ikke upåvirket af udviklingen i Østeuropa, holdningerne hos de indonesiske demokrati-akti-

vister er blandt andet påvirket af udviklingen i Filippinerne, valgresultatet i Malawi af det i Sydafrika. Mange tilsvarende sammenhænge kan findes.

Det er også bemærkelsesværdigt, at der ofte ses et klart mønster i retning af, at demokratiseringsprocesserne især har været initieret af elitegrupper og er blevet gennemført af elitegrupper - ofte i en form for samarbejde med det siddende styre - og at man derfor i mange tilfælde ikke kan tale om, at demokratiseringsprocesserne afspejler et folkeligt krav og en folkelig indsats. Den folkelige opslutning om demokratiet kan ikke uden videre tages for givet, og det er først i forbindelse med den langsigtede konsolideringsfase, at man i mange af de nye demokratier kan håbe på en forankring af demokratiske vurderinger og normer, en etablering af en egentlig demokratisk politik kultur. Som Shin (1994: 154) understreger - med udgangspunkt i en formulering af Larry Diamond - tyder meget på, at den brede befolknings rolle i forbindelse med aktuelle demokratiseringsprocesser ikke er meget anderledes end ved den første demokratiseringsbølge, altså i forrige århundrede.

Karl og Schmitter (1991) argumenterer for, at transitionsprocesser forstås bedst, dersom man dels husker, at ensartede virkninger sagtens kan have haft yderst forskellige årsager (jf. også Dix, 1994), dels ser på, hvorledes forskellige aktører har brugt forskellige transitions- og demokratiseringsstrategier. Sondringen mellem aktører på elite- og masseplanet og mellem kompromissøgende og voldelige strategier giver et godt udgangspunkt for at rubricere konkrete transitions- og demokratiseringsprocesser med henblik på komparative undersøgelser af processernes forløb og udfald. Konklusionen er, at der er en tendens til, at transitioner, der bygger på kompromissøgende strategier, og som har eliter eller elitefraktioner som de centrale aktører, har de største chancer for at lykkes - men der vil så ofte være tale om demokratiseringsprocesser, der lader en del tilbage at ønske med hensyn til opbakning og deltagelse.

De mere eller mindre elite-interne kompromisstrategier for transitions- og demokratiseringsforløb kaldes i transitionslitteraturen *pagter*, hvorved altså forstås forhandlede aftaler, hvori en række politisk og samfundsmæssigt relevante parter på elite-niveau indgår, og hvor de multilaterale forhandlinger fører til, at alle - inklusive de hidtidige magthavere - får så store fordele ud af aftalerne, at de er fordelagtige - i hvert fald i forhold til andre mulige udfald. Ingen får alt - og ingen mister alt - og netop derfor kan alle bedre leve med denne situation end med de øvrige mulige situationer (se, blandt andet, O'Donnell og Schmitter, 1989: 37-47).

Modellen er brugt i nogle af de tilsyneladende mest stabile og konsoliderede af de nye demokratier - Spanien, Uruguay - hvad Karl og Schmitter (1991: 280-282) bruger som et argument for, at pagt-løsningen har nogle kvaliteter, deres andre grundmodeller (tvang, reform og revolution) mangler. Under alle omstændigheder bliver synspunktet nu testet i Sydafrika, hvor udviklingen siden 1990 har bygget på en forhandlet pagt, hvor de politiske eliter gennem langstrakte forhandlinger - men dog under megen opmærksomhed fra deres respektive baglande - gradvist fik sig arbejdet frem til de kompromiser, der muliggjorde afholdelsen af valgene i april 1994 og over-

gangen til det nuværende demokratiske styre (se herom for eksempel Friedman (ed.), 1993; Friedman og Atkinson (eds.), 1994; Hatchard og Slinn, 1995). Dersom Karl og Schmitters konklusion er rigtig, er der endnu mere grund til optimisme med hensyn til den fortsatte demokratisering i Sydafrika, end der ellers ville have været.

En anden væsentlig forklaring på en lykkelig udvikling i Sydafrika ville i så fald også kunne findes i en anden af demokratiforskningens generelle konstateringer, nemlig at liberalisering som hovedregel kommer før en udvidelse af deltagelsesmulighederne, som - fordi liberaliseringen så allerede i et vist omfang har fundet sted - derved næsten bliver synonymt med demokratiseringsprocessen som sådan (O'Donnell og Schmitter, 1989: 7-11; Shin, 1994: 142f).

I en spændende - og over for dele af den nyere transitionsforskning noget kritisk - analyse af politiske transitioner i Afrika syd for Sahara ser Bratton og van de Walle (1994) en klar sammenhæng mellem de forskellige regime-varianters grad af liberalisering og deltagelse på den ene side og chancerne for vellykkede demokratiseringsprocesser på den anden. På dette grundlag konkluderer de blandt andet, at Sydafrika må have bedre muligheder for en vellykket demokratisering end hovedparten af de øvrige analyserede lande, der (om end i forskellig grad) er gennemtrængt af deres patroniseringssystemer. Det gunstige sekventielle forløb med liberalisering før deltagelse - som allerede Dahl (1971) fremhævede - er i øvrigt også påvist i mange andre lande, blandt andet i Danmark i en analyse, der går tilbage til 1830'erne (Svensson, 1993). Selv om konklusionens generelle gyldighed må siges at være blevet styrket betragteligt herved, er der også god grund til at erindre om Robert H. Dix's klare påvisning af, at mange af de demokratiseringsforløb, der svarer til Dahls forventninger, især knytter sig til den første og den anden demokratiseringsbølge, medens forløbene ofte er anderledes nu (Dix, 1994).

Policy-konsekvenser?

Nogle af de konklusioner, man kan drage, er imidlertid ikke kun relevante for en forståelse af demokratisering som fænomen. Som det vil være fremgået, har mange af dem også klare *policy*-konsekvenser; derfor er de specielt interessante i en periode, hvor interessen for at bidrage til demokratiseringen i andre lande er større end nogensinde.

Man kan somme tider få det indtryk, at bureaukrater, der beskæftiger sig med støtte til demokratiseringsprocesser, på den ene side forventer at kunne få klare svar med hensyn til, hvad „the state of the art“ er på et givet område, som de så kan bruge som *input* til deres *policy*-udformning, og på den anden side mener, at udformningen af for eksempel en demokratiseringsstøttepolitik kun er en brik i en mere overordnet politik-udformning, som udenforstående ikke skal blande sig i (selv om man gerne hører på deres synspunkter). Specielt i situationer, hvor konditionalitetssynspunkter også trækkes ind, kan der være tale om ganske komplicerede interne og eksterne påvirkningsprocesser, som fint illustrerer nogle af problemerne i samspillet mellem forskningen og

de politisk-administrative beslutningsprocesser (Albæk, 1995; Barkan, 1994; Elklit, 1994b).

En hovedkonklusion inden for det direkte *policy*-relevante felt - efter min opfattelse måske endda den vigtigste - er, at hele demokratiseringsprocessen bør styrkes, og at nogle af de elementer, der ligger før afholdelsen af valg, er nok så vigtige som selve valget. Sagt anderledes: Der har utvivlsomt i en del af demokratiseringsstøttepolitikken - og langtfra kun i Danmark - været for stærk fokus på selve afholdelsen af valg. Valget kan naturligvis have betydelig symbolværdi - og anses som regel for ekstremt vigtigt af de oppositionspolitikere, der nu får en chance for at komme til at præge den politiske udvikling i deres land - men hvis det afholdes for tidligt i forhold til den samlede demokratiseringsproces, gør det måske mere skade end gavn.

Det er altså nok så meget den politiske proces, der skal støttes, udviklingen af et stærkt og vitalt civilsamfund, og herunder de politiske partier, så der kan blive en regulær oppositionspolitik formuleret, således at vælgerne kan blive præsenteret for reelle valgmuligheder, både med hensyn til personer og *policies*. Igen er Sydafrika et godt eksempel, for en væsentlig grund til, at valgene i april 1994 gik så godt, var det stærke civilsamfund og den udbredte viden om personer og standpunkter - selv analfabeter kunne finde ud af, hvad de skulle stemme på - og hvorfor! Der er heller ingen tvivl om, at den politiske oppositions organisatoriske og politiske svaghed er en vigtig delforklaring på den langsomme og vaklende demokratiseringsudvikling i mange af de afrikanske land syd for Sahara.

Demokratiforskningens store, gamle mand, Robert A. Dahl, har argumenteret for, at det normalt vil være rigtigt at vente med at holde valg, indtil forudsætningerne for at holde valg, der bidrager reelt til demokratiseringsprocessen, er opfyldt (Dahl, 1992). Det kan være vanskeligt for donorrepræsentanter at sige til ivrige oppositionspolitikere, at de bare skal vente, til alle teoretikernes forudsætninger er opfyldt - men nogle gange havde det nok været hensigtsmæssigt at udskyde afholdelsen af valg et stykke tid. Dahls konklusion har givetvis meget for sig, selv om det ikke er vanskeligt at pege på eksempler - som valget i Cambodja i maj 1993 - på, at valget i nogle tilfælde kan være næsten det eneste element i en kompliceret proces, der forløber nogenlunde tilfredsstillende (Findlay, 1995). De eksempler på vellykkede demokratiseringsprocesser, som Dix (1994) har peget på, men som har andre forløb, end man teoretisk skulle forvente, er dog også relevante her. Dahl har dog under alle omstændigheder ret i, at afholdelse af valg giver mere mening som afslutning end som begyndelse på et demokratiseringsforløb!

En styrkelse af mulighederne for at gennemføre analyser såvel af demokratiseringsforløb som af de enkelte støtteelementers betydning ville utvivlsomt kunne blive af central betydning både for gennemførelsen af *Danidas* strategi på dette felt og for kommende evalueringsprojekter. Det må i den sammenhæng forventes, at det nye internationale demokrati- og valgbistandsinstitut i Stockholm, *International IDEA*, vil kunne spille en central rolle.

Hvad handler de øvrige artikler om?

Dette nummer af *Politica* rummer dels artikler, der konkret beskriver og analyserer demokratiseringsprocessen - eller væsentlige elementer i denne proces - i nogle lande, hvis udvikling kan belyse specielle demokratiseringsmæssige forhold eller varianter, dels en artikel om de problemer, der knytter sig til afgørelsen af, om et valg eller en folkeafstemning har været „frit og fair“.

Demokratiseringsprocesser er vidt forskellige i deres forudsætninger og forløb - og derfor også i deres konsekvenser. Herved bekræftes i hvert fald en af hovedkonklusionerne fra den almindelige demokratiseringslitteratur.

Den første af artiklerne er historien om Brasiliens vej fra diktatur til demokrati, hvor Jørgen Dige Pedersen i sin analyse af denne sydamerikanske succes-historie blandt andet lægger vægt på de specifikt brasilianske elementer, også i den nuværende konsolideringsfase.

I skarp kontrast til forholdene i Brasilien står situationen i Nigeria, hvor Søren Tholstrups analyse og konklusioner ikke giver grundlag for megen optimisme med hensyn til demokratiseringsudviklingen i de kommende år - og hvor vi nu ved, at udviklingen i efteråret 1995 vil være den næste alvorlige prøvesten.

Demokratiseringsudviklingen i Taiwan er ofte blevet set som en forventelig konsekvens af den markante økonomiske udvikling. I modsætning til denne traditionelle tolkning viser Thomas K. Nielsen, at man ikke kan forstå udviklingen i Taiwan, hvis man ikke ser på den herskende elites politisk bestemte interessevaretagelse. Denne forklaring svarer godt til centrale elementer i de forklaringer, som både Jørgen Dige Pedersen og Søren Tholstrup præsenterer i deres analyser.

I sin artikel om det nye Rusland stiller Aksel Vladimir Carlsen skarpt på et af de helt centrale elementer i demokratiseringsprocessen, nemlig selve debatten om, hvad demokrati er, og hvorledes demokratiforståelsen udvikler sig.

Den sidste af temaartiklerne tager sit udgangspunkt i, at nogle iagttagere og kommentatorer tilsyneladende har en tyrkertro på, at det uden videre kan afgøres, om et valg eller en folkeafstemning har været frit og fair. Jørgen Elklit og Palle Svensson diskuterer, hvad „frit og fair“ egentlig vil sige; deres konklusion er, at der er behov for en større grad af realisme med hensyn til, hvad dette begreb egentlig kan siges at dække, end man hidtil ofte har set.

Noter

1. Ifølge Huntington varede de to første demokratiseringsbølger henholdsvis fra 1828 til 1926 og fra 1943 til 1962.
2. Det skal nævnes, at *Freedom House* inden for de seneste to år har foretaget visse justeringer i kategoriseringsmåden, der af rent metodiske grunde kan have betydet, at enkelte lande er blevet placeret i en anden hovedkategori, end de ellers ville være blevet. Det kan dog ikke have påvirket de anførte hovedtendenser.
3. Derfor vil jeg heller ikke forsøge at give en oversigt over den nyeste litteratur. Lindberg-Hansen (1994) er et yderst nyttigt hjælpemiddel, som oven i købet i opdateret form er tilgængeligt via Internet

- (via British Library for Development Studies' *Devline*). Shin (1994) giver en velstruktureret og overskuelig gennemgang af forskningsfeltets aktuelle situation (med mange litteraturhenvisninger), mens tre nye tidsskrifter (*Journal of Democracy*, *Democratization* og *Demokratizatsiya*) gør det overkommeligt at følge med i vigtige dele af den faglige debat. I øvrigt har mange „almindelige“ tidsskrifter - lige som *Politica* - haft temanumre om demokratisering som generelt fænomen eller om specielle sider af fænomenet (Shin, 1994: 138).
4. De syv institutioner er: valgte politikere, frie og fair valg, almindelig valgret, opstillingsret, ytrings- og forsamlingsfrihed, ret til alternativ information og organisationsfrihed (Dahl, 1989: 221). Dahls sondring mellem polyarki og demokrati vil i øvrigt ikke blive anvendt her.
 5. Jf. for eksempel USA's politik i Japan og Vesttyskland efter 2. verdenskrig.
 6. I forholdet mellem de to tilgange er der klare mindelser om sondringen mellem nomotetiske og ideografiske slutninger.

Litteratur

- Albæk, Erik (1995). „Between knowledge and power: Utilization of social science in public policy making“, *Policy Sciences*, Vol. 28, pp. 79-100.
- Barkan, Joel D. (1994). *Can Established Democracies Nurture Democracy Abroad? Lessons from Africa*, paper presented to the Nobel symposium on „Democracy's Victory and Crisis“, Uppsala, August 27-30.
- Beetham, David (1993). „Liberal Democracy and the limits of Democratization“, pp. 55-73 i David Held (ed.), *Prospects for Democracy. North, South, East, West*, London: Polity Press/Stanford, CA: Stanford University Press.
- Beetham, David (1994a). „Key Principles and Indices for a Democratic Audit“, pp. 25-43 i David Beetham (ed.), *Defining and Measuring Democracy*, London: SAGE.
- Beetham, David (ed.) (1994b). *Defining and Measuring Democracy*, London: SAGE.
- Bollen, Kenneth (1993). „Liberal Democracy: Validity and Measurement Factors in Cross-National Measures“, *American Journal of Political Science*, Vol. 37, No. 4, pp. 1207-1230.
- Bratton, Michael og Nicolas van de Walle (1994). „Neopatrimonial Regimes and Political Transitions in Africa“, *World Politics*, Vol. 46, pp. 453-489.
- Burkhart, Ross E. og Michael S. Lewis-Beck (1994). „Comparative Democracy: The Economic Development Thesis“, *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 4, pp. 903-910.
- Carothers, Thomas (1995). „Foreign Aid and Promoting Democracy“, *Freedom Review*, Vol. 26, No. 3, pp. 21-22.
- Dahl, Robert A. (1971). *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Haven, and London: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1989). *Democracy and Its Critics*, New Haven, and London: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1992). „Democracy and Human Rights under Different Conditions of Development“, pp. 235-251 i Asbjørn Eide og Bernt Hagtvet (eds.), *Human Rights in Perspective. A Global Assessment*, Oxford: Blackwell.
- Diamond, Larry (1992). „Promoting Democracy“, *Foreign Policy*, Vol. 87, pp. 26-46.
- Diamond, Larry (1994). *Promoting Democracy in the 1990s: Actors, Instruments, and Issues*, paper for the Nobel Symposium on „Democracy's Victory and Crisis“, Uppsala University, August 27-30.
- Diamond, Larry, Juan J. Linz, and Seymour M. Lipset (eds.) (1988). *Democracy in Developing Countries. Vol. 2: Africa*, Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Dix, Robert H. (1994). „History and Democracy Revisited“, *Comparative Politics*, Vol. 27, No. 1 (October), pp. 91-105.
- Donnelly, Jack (1995). „State Sovereignty and International Intervention: The Case of Human Rights“, pp. 115-146 i Gene M. Lyons og Michael Mastanduno (eds.), *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore og London: The Johns Hopkins Press.
- Elklit, Jørgen (1994a). „Demokratisering som udviklingspolitisk målsætning - hvorfor er det så svært?“, *Den ny verden*, 27. årgang, nr. 3, pp. 79-90.
- Elklit, Jørgen (1994b). „Demokratiseringsstøtte: Et nyt element i dansk udviklingspolitik“, pp. 140-152 i Nikolaj Petersen og Christian Thune (red.), *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1993*, København: Dansk Udenrigspolitisk Institut/Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Elklit, Jørgen (1994c). „Is the Degree of Electoral Democratization Measurable? Experiences from Bulgaria, Kenya, Latvia, Mongolia and Nepal“, pp. 89-111 i David Beetham (ed.), *Defining and Measuring Democracy*, London: SAGE.
- Findlay, Trevor (1995). *Cambodia. The Legacy and Lessons of UNTAC*, SIPRI Research Report No. 9, Oxford: Oxford University Press.
- Finn, James (ed.) (1995). *Freedom in the World. The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties*

- (via British Library for Development Studies' *Devline*). Shin (1994) giver en velstruktureret og overskuelig gennemgang af forskningsfeltets aktuelle situation (med mange litteraturhenvisninger), mens tre nye tidsskrifter (*Journal of Democracy*, *Democratization* og *Demokratizatsiya*) gør det overkommeligt at følge med i vigtige dele af den faglige debat. I øvrigt har mange „almindelige“ tidsskrifter - lige som *Politica* - haft temanumre om demokratisering som generelt fænomen eller om specielle sider af fænomenet (Shin, 1994: 138).
4. De syv institutioner er: valgte politikere, frie og fair valg, almindelig valgret, opstillingsret, ytrings- og forsamlingsfrihed, ret til alternativ information og organisationsfrihed (Dahl, 1989: 221). Dahls sondring mellem polyarki og demokrati vil i øvrigt ikke blive anvendt her.
 5. Jf. for eksempel USA's politik i Japan og Vesttyskland efter 2. verdenskrig.
 6. I forholdet mellem de to tilgange er der klare mindelser om sondringen mellem nomotetiske og ideografiske slutninger.

Litteratur

- Albæk, Erik (1995). „Between knowledge and power: Utilization of social science in public policy making“, *Policy Sciences*, Vol. 28, pp. 79-100.
- Barkan, Joel D. (1994). *Can Established Democracies Nurture Democracy Abroad? Lessons from Africa*, paper presented to the Nobel symposium on „Democracy's Victory and Crisis“, Uppsala, August 27-30.
- Beetham, David (1993). „Liberal Democracy and the limits of Democratization“, pp. 55-73 i David Held (ed.), *Prospects for Democracy. North, South, East, West*, London: Polity Press/Stanford, CA: Stanford University Press.
- Beetham, David (1994a). „Key Principles and Indices for a Democratic Audit“, pp. 25-43 i David Beetham (ed.), *Defining and Measuring Democracy*, London: SAGE.
- Beetham, David (ed.) (1994b). *Defining and Measuring Democracy*, London: SAGE.
- Bollen, Kenneth (1993). „Liberal Democracy: Validity and Measurement Factors in Cross-National Measures“, *American Journal of Political Science*, Vol. 37, No. 4, pp. 1207-1230.
- Bratton, Michael og Nicolas van de Walle (1994). „Neopatrimonial Regimes and Political Transitions in Africa“, *World Politics*, Vol. 46, pp. 453-489.
- Burkhart, Ross E. og Michael S. Lewis-Beck (1994). „Comparative Democracy: The Economic Development Thesis“, *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 4, pp. 903-910.
- Carothers, Thomas (1995). „Foreign Aid and Promoting Democracy“, *Freedom Review*, Vol. 26, No. 3, pp. 21-22.
- Dahl, Robert A. (1971). *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Haven, and London: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1989). *Democracy and Its Critics*, New Haven, and London: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1992). „Democracy and Human Rights under Different Conditions of Development“, pp. 235-251 i Asbjørn Eide og Bernt Hagtvat (eds.), *Human Rights in Perspective. A Global Assessment*, Oxford: Blackwell.
- Diamond, Larry (1992). „Promoting Democracy“, *Foreign Policy*, Vol. 87, pp. 26-46.
- Diamond, Larry (1994). *Promoting Democracy in the 1990s: Actors, Instruments, and Issues*, paper for the Nobel Symposium on „Democracy's Victory and Crisis“, Uppsala University, August 27-30.
- Diamond, Larry, Juan J. Linz, and Seymour M. Lipset (eds.) (1988). *Democracy in Developing Countries. Vol. 2: Africa*, Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Dix, Robert H. (1994). „History and Democracy Revisited“, *Comparative Politics*, Vol. 27, No. 1 (October), pp. 91-105.
- Donnelly, Jack (1995). „State Sovereignty and International Intervention: The Case of Human Rights“, pp. 115-146 i Gene M. Lyons og Michael Mastanduno (eds.), *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Baltimore og London: The Johns Hopkins Press.
- Elklit, Jørgen (1994a). „Demokratisering som udviklingspolitisk målsætning - hvorfor er det så svært?“, *Den ny verden*, 27. årgang, nr. 3, pp. 79-90.
- Elklit, Jørgen (1994b). „Demokratiseringsstøtte: Et nyt element i dansk udviklingspolitik“, pp. 140-152 i Nikolaj Petersen og Christian Thune (red.), *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1993*, København: Dansk Udenrigspolitisk Institut/Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Elklit, Jørgen (1994c). „Is the Degree of Electoral Democratization Measurable? Experiences from Bulgaria, Kenya, Latvia, Mongolia and Nepal“, pp. 89-111 i David Beetham (ed.), *Defining and Measuring Democracy*, London: SAGE.
- Findlay, Trevor (1995). *Cambodia. The Legacy and Lessons of UNTAC*, SIPRI Research Report No. 9, Oxford: Oxford University Press.
- Finn, James (ed.) (1995). *Freedom in the World. The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties*

- 1994-1995, New York: Freedom House.
- Freidman, Steven (ed.) (1993). *The long journey. South Africa's quest for a negotiated settlement*, Johannesburg: Ravan Press.
- Friedman, Steven og Doreen Atkinson (eds.) (1994). *The Small Miracle. South Africa's negotiated settlement*, South African Review 7, Johannesburg: Ravan Press.
- Gastil, Raymond Duncan (1991). „The Comparative Survey of Freedom: Experiences and Suggestions“, pp. 21-46 i Alex Inkeles (ed.), *On Measuring Democracy. Its Consequences and Concomitants*, New Brunswick og London: Transaction Publishers.
- Hatchard, John og Peter Slinn (1995). „The Path towards a New Order in South Africa“, *International Relations*, Vol. XII, No 4, pp. 1-26.
- Huntington, Samuel P. (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman: University of Oklahoma Press.
- Inkeles, Alex (ed.) (1991). *On Measuring Democracy. Its Consequences and Concomitants*, New Brunswick og London: Transaction Publishers.
- Karatnycky, Adrian (1995). „Democracies on the Rise, Democracies at Risk“, *Freedom Review*, Vol. 26, No. 1, pp. 5-10.
- Karl, Terry Lynn og Philippe C. Schmitter (1991). „Modes of Transition and Types of Democracy in Latin America, Southern and Eastern Europe“, *International Social Science Journal*, 128, pp. 269-284.
- Lawson, Stephanie (1993). „Conceptual Issues in the Comparative study of Regime Change and Democratization“, *Comparative Politics*, Vol. 25, No. 2, pp. 188-205.
- Lindberg-Hansen, Svend Erik (1994). *Third world democratization? A partly annotated bibliography of recent literature*, CDR Library Paper 94.3, København: Center for Udviklingsforskning.
- O'Donnell, Guillermo (1994). „Delegative Democracy“, *Journal of Democracy*, Vol. 5, No. 1, pp. 55-69.
- O'Donnell, Guillermo og Philippe C. Schmitter (1989). *Transitions from Authoritarian Rule. Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*, Baltimore og London: The Johns Hopkins University Press.
- Rustow, Dankwart A. (1970). „Transitions to Democracy. Toward a Dynamic Model“, *Comparative Politics*, Vol. 2, No. 3, pp. 337-363.
- Schmitter, Philippe C. og Terry Lynn Karl (1991). „What Democracy is ... and is Not“, *Journal of Democracy*, Vol. 2, No. 3, pp. 75-88.
- Shin, Doh Chull (1994). „On the Third Wave of Democratization. A Synthesis and Evaluation of Recent Theory and Research“, *World Politics*, Vol. 47, pp. 135-170.
- Starr, Harvey (1991). „Democratic Diffusion. Diffusion Approaches to the Spread of Democracy in the International System“, *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 35, No. 2, pp. 356-381.
- Svensson, Palle (1993). „The Development of Polyarchy in Denmark or How Liberalization also Preceded Inclusiveness in Denmark“, pp. 169-189 i Tom Bryder (ed.), *Party Systems, Party Behaviour and Democracy. Scripta in honorem professoris Gunnar Sjöblom sexagesimum annum complentis*, København: Copenhagen Political Studies Press.
- Sørensen, Georg (1993). *Democracy and Democratization. Processes and Prospects in a Changing World*, Boulder, Col.: Westview.
- Sørensen, Georg (1994/95). „Drømmen visner“, *Kontakt*, 47. årgang, nr. 5, p. 47.
- Sørensen, Lene Bøgh (1995). *Political Development and Regime Transformations: The Hungarian Case. A Presentation and Discussion of Selected Theories on Political Development, Regime Changes and Democracy Development in the Light of the Hungarian Case*, Århus: Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Udenrigsministeriet (1994). *En verden i udvikling. Strategi for dansk udviklingspolitik frem mod år 2000*, København: Udenrigsministeriet.
- Uhlen, Anders (1995). *Democracy and Diffusion. Transnational Lesson-Drawing among Indonesian Pro-Democracy Actors*, Lund Political Studies 87, Lund: Department of Political Studies, Lund University.